

Ayrıca İbn Sînâ'nın *Urcûze fi'l-mantık risâlesini* (*İbn Sînâ ve Mantık Risalesi*, Ankara, ts.) ve Ebû Nuaym el-İsfahânî'nin *Hilyetü'l-evliyâ'* adlı eserini (*İslâm Ulları. Peygamberimizin Sahabeleri, Eşleri, Çocukları, Tabîin*, İstanbul 1964) tercüme etmiştir. Türk Tarih Kurumu *Belleten*'inde çıkan "Kuzey Irak'ta Osmanlı Hâkimiyetinin Kuruluşu ve Memun Bey'in Hatıraları" (XXXVII/146 [1973], s. 191-230); "Rusya'nın Mikenos Adasında Konsolosluk Kurma Teşebbüsü ve Bununla İlgili Vesikalar" (XLI/161 [1977], s. 125-135); "Molla Lutfi ile İlgili Yeni Bir Belge" (XLIV/176 [1980], s. 675-682) ve "Lutfi Paşa'yla İlgili Yeni Bir Belge" (XLVI/181 [1982], s. 63-66) adlı makaleleri dikkat çekicidir.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdülkadir Özcan, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Tezleri*, İstanbul 1984, s. 113; Vahid Çabuk, *İslâm Ansiklopedisi İndeksi*, Ankara 1996, s. 469; Ferit Rağıp Tuncor, *Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları Bibliyografyası (1923-1993)*, İstanbul 1996; Mehmet Toprak, *Kültür Bakanlığı Süreli Yayınlar Toplu Bibliyografyası (1933-2000)*, Ankara 2002; Abdullah Uysal, "İsmet Parmaksızoğlu (1924-1984)", *TK*, XXII/251 (1984), s. 203-205; Orhan Şaik Gökyay, "Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nin Yeni Bir Yayını", *TT*, I/6 (1984), s. 59-62.

MAHMUT H. ŞAKİROĞLU

PARSİLER

(پارسیان)

III-IV. (IX-X.) yüzyıllarda İnan'dan Hindistan'a göç eden Mecûsîler'e verilen isim.

İnan'ın müslümanlar tarafından fethinin ardından Mecûsîliği terketmeyen zümreler, Ermevîler ve Abbâsîler döneminde zaman zaman takibata uğramaları ve tapınaklarının mescide dönüştürülmesi üzerine önce Horasan'a, II. (VIII.) yüzyılın ortalarında İnan'ın güneydoğusuna Hüzmüz Boğazı civarına ve bu yüzyılın sonlarında Hindistan'ın batı sınırlarına göç etmek zorunda kaldılar. "Pârsî" (Pehlevîce Pârsîk: "Fars kökenli olanlar") adı verilen bu zümreler III-IV. (IX-X.) yüzyıllarda Hindistan'ın kuzeybatısındaki Gucerât'a gittiler. Bölgenin mahallî yöneticileri Gucerât dilini öğrenme, silâh taşıyama, yerel Hint kıyafetleri giyme vb. şartlarla kendilerine topraklarında yerleşme hakkı tanıdı. İnan'dan Sencân ve Sârf şehirlerinden geldikleri için Gucerât'ta kurdukları şehirler de aynı adı veren Parsîler'in ilk dönemleri hakkında Hindistan'daki ilk âteşkede olan Âteş Behrâm'ı kurmaları dışında bilgi bulunmamaktadır.

Yeni yerleşim bölgelerinde Parsîler zamanla yerel kültür ve geleneklerden etkilendiler; bu çerçevede Gucerât dilini ana dili olarak benimsediler. İbadetler esnasında hâlâ beyaz elbise giyseler de günlük hayatta Hint elbiseleri kullanmaya başladılar. Ayrıca Hindu geleneğinin tesiriyle sığır yerine keçi kurbanı geleneğine yöneldiler. Muhtemelen yine aynı geleneğin etkisiyle kuzenlerin birbiriyle evlenmesini yasakladılar.

XIII. yüzyılda bölgeye hâkim olan müslüman hânedanlar Parsîler'e ehl-i zimmet statüsü uygulayarak onları cizyeye bağladılar. XVI. yüzyılda Ekber Şah'ın bütün dinlere yönelik olumlu tavır sebebiyle Parsîler'den cizye kaldırıldıysa da Ekber Şah'tan sonra tekrar cizye ödemek durumunda kaldılar. Bu arada yöredeki çeşitli müslüman ve Hindu yöneticilerinin güç mücadelesinden Parsîler'in yaşadıkları yerleşim birimleri de olumsuz etkilendi, şehirleri yağmalandı, halk zarar gördü.

XVII. yüzyılın başlarında Bâbürlü Hükümdarı Cihangir döneminde İngilizler'in oluşturduğu Doğu Hindistan Şirketi'nin Sûret, Lahor gibi şehirlerde ticaret kolonileri kurması sonucunda bu kentler birer ticaret merkezi haline geldi ve Gucerât'ta tarımla uğraşan Parsîler'in büyük kısmı bu işletmelerde çalışmaya başladı. 1661'de İngiliz denetimine geçen Bombay'ın (Mumbai) Doğu Hindistan Şirketi'ne kiralanmasının ardından şirket merkezi 1686'da Bombay'a taşınınca Parsîler de bu şehre yerleştiler. İngilizler'in açtığı okullarda iyi bir eğitim alan ve İngilizce öğrenen Parsîler sömürgeci İngilizler'le yerel halk arasındaki ilişkilerde önemli rol oynadılar ve İngilizler tarafından yönetici tayin edildiler. XVIII. yüzyılın ortalarında Bombay ve Sûret'in ticarî hayatı Parsîler'in hâkimiyetindeydi. Ticaret sayesinde zenginleşen Parsî aileleri Hindu olmadıklarından bir kast sistemi geliştirmediler, ancak Bombay Parsî Pençâyet (Bombay yaşlılar meclisi) gibi müesseseler kurarak örgütlü bir cemaat haline gelmeyi başardılar. Okul, vakf ve hayır kurumlarının yanı sıra sahip oldukları banka ve şirketlerle güçlendiler, kendi cemaatlerinin idarî ve medenî hukukla ilgili işlerini kendileri yapar hale geldiler. XIX. yüzyıl başlarında nüfusları 85.000'in üzerinde olan Parsîler bu sırada Hindistan halkları arasında eğitim, kültür ve ekonomik açıdan en seçkin topluluklardandı. Parsîler, Bombay şehrinin sanayileşmesiyle birlikte bankacılık, ağır sanayi, tersane, deniz ve demiryolu taşımacılığı gibi alanlara yöneldi-

ler. 1885'te oluşturulan Indian National Congress'in kurucuları ve liderleri arasında yer alarak siyasî hayatta önemli rol oynadılar. XX. yüzyılın başlarında 100.000'den fazla olan Parsî nüfusu göçler ve nüfus artış hızının gerilemesi yüzünden günümüzde 70.000 civarına düştüler. Göçler özellikle İngiltere, Kanada, Amerika Birleşik Devletleri ve Avustralya'ya yapılmaktadır. Nüfuslarının azlığına rağmen Parsîler bugün de eğitim seviyelerinin yüksekliği sebebiyle Hindistan'ın siyasal, ekonomik ve kültürel hayatında önemli rol oynamaktadır. Kendilerine özgü hastahaneleri, okulları, kütüphaneleri ve gazeteleri vardır. İdarî ve hukukî açıdan özerk olan Parsîler, büyük çoğunluğu Hindistan'da olmak üzere Pakistan'da Karaçi'de ve Sri Lanka'da yaşamaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

S. H. Hodivala, *Studies in Parsi History*, Bombay 1920, s. 94-117; C. Clemen, *Die Nichtchristlichen Kulturreligionen*, Leipzig 1921, s. 34-40; M. Boyce, "Diyânet-i Zerteştî der Deverân-ı Müte'ahhîr", *Diyânet-i Zerteştî: Mecmû'a-i Se Makâle* (trc. Feridun Vehmen), Tahran 1348, s. 138-148; a.m.f., "On the Calendar of the Zoroastrian Feasts", *BSOAS*, XXXIII/3 (1970), s. 513-539; C. Cesary, *Indian Gods, Sages and Cities*, Delhi 1987, s. 147-150; M. Monier-Williams, *Modern India and the Indians*, Delhi 1987, s. 80-96, 160-162; A. Pagliaro, "Parsîler", *IA*, IX, 510-512; D. Menant, "Parsis", *ERE*, IX, 640-650; Willard G. Oxtaby, "Parsis", *ER*, XI, 199-201; John R. Hinnels, "Bombay, i. The Zoroastrian Community", *Elr.*, IV, 339-346; a.m.f., "Bombay Parsi Panchayat", a.e., IV, 349-350; a.m.f., "Parsis", *EP* (İng.), VIII, 273-275; Şinasi Gündüz, "Mecûsîlik", *DİA*, XXVIII, 280, 283; Jamsheed K. Choksy, "Parsis", *Encyclopedia of Religion* (Second Edition), Detroit 2005, X, 6997-7001.

ESKO NASKALI

□ DİNLER TARİHİ. Gucerât Parsî toplumu farklı yerleşim merkezlerinde müstakil cemaatler halinde gelişmiş ve her biri bir rahip grubunun idaresi altında olan beş ana bölgeye göre ayrılmıştır: Sencân, Behgâriyân, Gûdavra, Burûç ve Kâmbey (Boyce, *Zoroastrians*, s. 167). XVII. yüzyıl ve sonrasında Parsîler arasında bazı görüş ayrılıklarının ve mezhepleşme hareketlerinin ortaya çıktığı bilinmektedir. XV. yüzyıldan itibaren Parsî dinî hayatının merkezi olan Nevsârî'de Sencân rahipleriyle Behgâriyân rahipleri arasında dinî hizmetlerin yürütülmesi konusunda görüş ayrılığı oluştu. Behgâriyânlar tarafından yürütülen bazı dinî törenlere talip olan Sencân grubu, bu istekleri kabul edilmeyince tapınaktaki kutsal Âteş Vahram'ı (Behram) terk ederek Sencân yakınlarında yeni bir dinî merkez kurdu. Sonraki dönemlerde Beh-